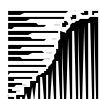

Informatieanalyse maatschappelijk debat intensieve veehouderij 2

*Onderdeel analyse visies en rapporten uitgebracht
voor de start van het debat*

Ton Brandwijk
Martijn Root
Jan van Vliet
Gerard Ogink

landbouw, natuur en
voedselkwaliteit

© 2003 Expertisecentrum LNV, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Rapport EC-LNV nr. 2003/247
Ede, 2003

Teksten mogen alleen worden overgenomen met bronvermelding.

Deze uitgave kan schriftelijk of per e-mail worden besteld bij het Expertisecentrum LNV onder vermelding van code 2003/247 en het aantal exemplaren.

Oplage 100 exemplaren

Samenstelling Ton Brandwijk, Martijn Root, Jan van Vliet, Gerard Ogink

Mede inbreng bij analyse Geert van der Peet, Mark de Bode, Sjaak Mesu, Peter Besseling, Peter Voskuil

Druk Ministerie van LNV, directie IFA/Bedrijfsuitgeverij

Productie Expertisecentrum LNV
Bedrijfsvoering/Vormgeving en Presentatie
Bezoekadres : Horapark, Bennekomseweg 41
Postadres : Postbus 482, 6710 BL Ede
Telefoon : 0318 822500
Fax : 0318 822550
E-mail : Balie@eclnv.agro.nl

Voorwoord

In zijn brief van 20 juni 2003 aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal geeft de minister van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit aan dat de recente uitbraak van Aviaire Influenza in de pluimveehouderij, na de eerdere uitbraken van MKZ en varkenspest, aanleiding vormt voor een brede discussie over de intensieve veehouderij in ons land. Het gaat daarbij echter niet alleen om de uitbraak en bestrijding van dierziekten, maar ook om vraagstukken op het gebied van volksgezondheid, dierenwelzijn, milieu, ruimte en handelsbetrekkingen en niet in de laatste plaats om de positie en de toekomst van de desbetreffende ondernemers en hun gezinnen. Met de brief en de daarin uitgevoerde analyse geeft de minister de aftrap voor een breed maatschappelijk debat die in het najaar van 2003 heeft plaatsgevonden.

Op verschillende manieren konden individuen, organisaties en scholen hun mening op de in de brief geformuleerde dilemma's geven en hun visie op de toekomst van de intensieve veehouderij. Velen hebben daaraan gehoor gegeven.

Het Transitieteam van LNV, verantwoordelijk voor uitvoeren van het maatschappelijk debat, heeft het Expertisecentrum gevraagd om onderdelen van deze inbreng te bewerken en te analyseren. Dit betreft:

1. Een bewerking en analyse van de rapporten en visies die reeds voor de aanvang van het rapport waren uitgebracht.
2. Een bewerking en analyse van de individuele via e-mail of brief ingebrachte reacties.
3. Een bewerking en analyse van de reacties die organisatie op allerlei gebied op uitnodiging van de minister hebben ingebracht.

Deze publicatie bevat de bewerking en analyse van de rapporten en visies die reeds voor de aanvang van het rapport waren uitgebracht.

Ir. H. de Wilde
Waarnemend Directeur Expertisecentrum LNV

Inhoudsopgave

1	Inleiding	7
1.1	Geanalyseerde visies en rapporten	7
1.2	Analysekader	8
2	Tekortkomingen op duurzaamheid	9
2.1	Analyse	11
2.2	Conclusies	13
3	Dilemma 's	15
3.1	Analyse	16
3.2	Conclusies	17
4	Actorenanalyse	19
4.1	Analyse	19
4.2	Conclusies	21
Bijlage	Actorenanalyse	23

1 Inleiding

1.1 Geanalyseerde visies en rapporten

In het kader van de verwerking en analyse van de resultaten van het maatschappelijk debat intensieve veehouderij is een analyse uitgevoerd van de 15 onderstaande visies en rapporten, die de laatste jaren over de toekomst van de intensieve veehouderij zijn verschenen.

Geanalyseerd zijn:

1. CDA, *Naar een duurzame en vitale landbouwsector in Nederland*, notitie. SDU Uitgeverij. Den Haag, juli 2001.
2. Denkgroep Toekomst van de veehouderij, *Toekomst voor de veehouderij*, (rapport Wijffels), rapport. Mei 2001.
3. LTO-Nederland, *Dierenwelzijn, Reactie van LTO-Nederland op het beleidsvoornemen dierenwelzijn*, notitie. Den Haag, november 2001.
4. Edel, B. et al, *De economie van de veehouderij in Nederland, twintig gesprekken over feiten en meningen*. Rathenau instituut, werkdocument 80, ISBN 90 346 3932 0. Den Haag, maart 2001.
5. LTO-Nederland, *Toekomst van de veehouderij*, notitie. LTO-Nederland, Den Haag, mei 2001.
6. Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren, *Veehouderij in het jaar 2030*, notitie. Den Haag, juli 2001.
7. Raad voor het Landelijk Gebied (RLG), *Vóór het kalf verdrongen is*, rapport. RLG, publicatie RLG 01/6. Amersfoort, augustus 2001.
8. Rabobank, *De hamvraag*, brochure. Rabobank Nederland, Agrarische Zaken. Eindhoven, september 2001.
9. Rabobank, *De kip of het ei*, brochure. Rabobank Nederland, Agrarische Zaken. Eindhoven, september 2001.
10. Remmers, J., *Op groene gronden*, rapport, Stichting Natuur en Milieu. Utrecht, april 2001.
11. Stuurgroep heroriëntatie pluimveehouderij (Commissie Alders), *Eindrapport*, rapport. November 1999.
12. Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren, *Pluimveehouderij 2030*, notitie. Den Haag, april 2003.
13. WUR, *Kentering en toekomst in de veehouderij*. Wageningen 2001.
14. Milieudefensie, *De menukaart van het varken*. Brochure. Amsterdam, juni 2003.
15. WUR, *Pluimveehouderij en besmettelijke dierziekten*. Juni 2003.

Van de 15 onderzochte visies zijn er:

- 4 afkomstig van (breed) samengestelde commissies,
- 4 afkomstig van dierenbescherming/milieuorganisaties,
- 3 afkomstig van wetenschappelijke instellingen,
- 2 afkomstig van de LTO,
- 2 afkomstig van de Rabobank.

Opvallend is dat van de schakels in de kolom alleen de primaire sector eigenstandige visies hebben uitgebracht. In de 4 commissies die hebben gerapporteerd waren wel

vertegenwoordigers van andere schakels aanwezig (individuele personen uit de sectoren diervoeders, slachterijen en verwerking). Van de 15 onderzochte visies hebben er, geheel of grotendeels, 2 betrekking op de varkenshouderij, 4 op de pluimveehouderij en de overige op veehouderij in de breedte.

1.2 Analyse kader

De analyse is uitgevoerd conform de opzet van de brief over de toekomst van de intensieve veehouderij, die de minister van LNV op 20 juni 2003 naar de voorzitter van de Tweede Kamer heeft gestuurd.

Achtereenvolgens wordt aandacht besteed aan:

In Hoofdstuk 2:

Tekortkomingen op de diverse aspecten van duurzaamheid:

- Wordt in de reactie ingegaan op deze tekortkomingen, welke worden genoemd (met andere woorden worden ze herkend)?
- Hoe worden deze tekortkomingen beoordeeld (ernst/belang ervan)?
- Welke tekortkomingen worden als zodanig erkend, welke niet?

In Hoofdstuk 3:

Dilemma's:

- Wie heeft welke mening (onderscheid maken tussen individuen en organisaties)?
- Wie ziet het dilemma niet als dilemma maar als een oplosbare paradox en zo ja hoe?
- Welke nieuwe dilemma's worden naar voren gebracht?

In Hoofdstuk 4:

Actorenanalyse:

- Welke actor ziet voor anderen welke taak, met speciale aandacht voor taken toebedacht aan LNV?
- Welke actor ziet voor zichzelf welke taak?
- Welke oplossingsrichtingen worden genoemd?

Ieder hoofdstuk wordt steeds afgesloten met een aantal conclusies en punten, die op basis van onze analyse in het maatschappelijk debat essentieel zijn.

Bij de analyse is, waar nuttig, gebruik gemaakt van de samenvattingen en de analyse die eerder door het Expertisecentrum waren uitgevoerd en die zijn vastgelegd in publicaties 97 en 97a, uitgebracht in april 2002 (P. Voskuil). Deze analyse is met name uitgevoerd vanuit de invalshoek dierenwelzijn en diergezondheid, mede omdat dat toen naar het inzicht van het EC-LNV de twee items waren die voor de toekomst van de intensieve veehouderij de meeste impact zouden gaan hebben.

2 Tekortkomingen op duurzaamheid

Op basis van de brief van 20 juni 2003 zijn de volgende tekortkomingen vast te stellen:

Profit

- Onvoldoende concurrentievermogen.
- Maatschappelijke kosten zijn hoog.

Planet

- Te hoge milieubelasting door NH₃ emissie.
- Hoge controle - en uitvoeringskosten om meststroom te reguleren.
- Transparantie van afzet en verwerkingsstructuren blijft achilleshiel voor voedselkwaliteitsproblemen en insleep van dierziekten.
- Bijdrage aan omgevingskwaliteit niet in overeenstemming met maatschappelijke voorkeuren.

People

- Voedsel- en dierziekten crises deuken het imago.
- Grote maatschappelijke consequenties van dierziekten.
- Steeds negatiever beeld bij burgers over de huidige intensieve veehouderij met name de wijze en schaal waarop dieren opgroeien en worden gehouden.
- Consumenten houden door hun consumptiegedrag en bestedingspatroon de huidige intensieve structuur in stand.

In onderstaande tabel is aangegeven in welke mate de geanalyseerde visies aandacht schenken (- = geheel niet, X = zeer beperkt-----XXXXX = zeer uitgebreid) aan de duurzaamheidstekortkomingen. De tabel geeft niet aan of en in welke mate de tekortkomingen worden onderschreven. In deze tabel zijn de 3 rapporten van de twee wetenschappelijke instellingen niet meegenomen.

Tekortkomingen op duurzaamheid	SHP 'Alders'	Wijffels	CDA-visie	RLG	Rabo, kip/ei	Rabo Varkens	LTO welzijn	LTO toekomst	VBD Vee	VBD Pluim	Milieu Defensie	SNM
Onvoldoende concurrentievermogen	X	XXXX	-	XXXX	XX	XXXX	XXX	XXXX	X	XX	X	-
Maatschappelijke kosten zijn hoog	-	XXXX	-	XX	-	X	-	XX	-	-	-	XXX
Te hoge milieubelasting NH3	XXXX	XXXX	-	XXX	XXX	XX	-	-	X	X	XXX	XXX XX
Hoge controle - en uitvoeringskosten om meststroom te reguleren	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Transparantie van afzet en verwerkingsstructuren blijft achilleshiel voor voedselkwaliteitsproblemen en insleep van dierziekten	-	XXXX	-	XXX	XXX	-	-	XXX	-	X	XXXXX	
Bijdrage aan omgevingskwaliteit niet in overeenstemming met maatschappelijke voorkeuren	-	XXXX	-	XXX	-	-	-	XXX	-	-	-	XXX X
Voedsel- en dierziekten crises deuken het imago	-	XXXX	XXXX	XXXX	XXXXX	XXXX	-	-	-	-	-	-
Grote maatschappelijke consequenties van dierziekten	-	-	-	XX	-	-	-	XX	X	-	-	X
Steeds negatiever beeld bij burgers over de huidige intensieve veehouderij met name de wijze en schaal waarop dieren opgroeien en worden gehouden.	XXXXX	-	XX	XXX	XXXX	XXX	-	XXX	XXXXX	XXXXX	-	-
Consumenten houden door hun consumptiegedrag en bestedingspatroon de huidige intensieve structuur in stand	-	XXX	XXXX	XXXX	XXXXX	XXXXX	XXX	-	X	-	XX	XXX X

2.1 Analyse

Onvoldoende concurrentievermogen

Dit tekort wordt breed onderschreven. Met de relatief hoge kosten voor arbeid en grond en het verdwijnen van het voordeel van het goedkoop invoeren van grondstoffen voor veevoeders zijn de kostenvoordelen verdwenen. De toenemende aandacht voor dierenwelzijn, gezondheid en milieu zal uitmonden in verscherping van de voorschriften op dit punt (afgedwongen door de markt of overheid), hetgeen zal leiden tot verdere kostprijsverhogingen. Deze zullen de intensieve veehouderij er min of meer toe dwingen de productie voor de typische bulkmarkten, waar een lage prijs het voornaamste concurrentiewapen is, sterk te verminderen – zo is de redenering. Wat dan overblijft zijn de markten waarop de kostprijs veel minder een concurrentiewapen zou zijn: de markten voor producten met een hoge toegevoegde waarde. De Nederlandse veehouderij zou zich moeten richten op deze markten. Aanzienlijke verscherping van de dierenwelzijnseisen zal samen met toenemende eisen op het gebied van milieu en diergezondheid uiteindelijk leiden tot een sterke krimp van de totale omvang van de varkens - en pluimveehouderij.

Over de toekomstmogelijkheden van de – intensieve – varkens – en pluimveehouderij in zijn huidige omvang is men veelal pessimistisch (Wijffels: ‘de eisen die onze samenleving stelt, sporen niet meer met een strategie van internationaal kostprijsleiderschap en concurrentie’). Men voorziet een noodzakelijke afname met 15% (Wijffels) – 50 % (SNM) in 2030.

Banken zien in een strategie van schaalvergroting van bedrijven een mogelijkheid om op kostprijs te kunnen (blijven) concurreren.

Maatschappelijke kosten zijn hoog

Dit tekort wordt in 5 visies genoemd. Drie ervan (LTO, RLG en Rabo) noemen vooral de directe kosten die voortvloeien uit een verantwoorde mestafzet en bestrijding dierziekten. De rapporten van Wijffels en SNM noemen ook de indirecte kosten (effecten op milieu en natuur, drinkwater). In alle visies ontbreekt (een poging) tot het in beeld brengen van alle mogelijk kosten via bijvoorbeeld een maatschappelijke kosten/baten analyse.

Opvallend is dat veel rapporten hetzelfde cijfermateriaal presenteren, maar dat de interpretatie van deze cijfers sterk gekleurd is. De maatschappelijke opbrengst van de sector wordt neergezet als percentage van het BNP (Bruto Nationaal Product), echter vergelijkingen met opbrengsten van andere (mogelijk controversiële) sectoren worden niet gemaakt.

Te hoge milieubelasting door NH₃ emissie

In veel visies wordt dit kort aangestipt en als tekortkoming onderschreven. Inhoudelijk (effecten, mogelijk oplossingen, al in gang gezet beleid) wordt er nauwelijks op ingegaan. Discussie daarover lijkt niet meer aan de orde. Opvallend is dat dit punt vier keer samen met ‘mest’ genoemd wordt.

Hoge controle - en uitvoeringskosten om meststroom te reguleren

Dit punt wordt in de visies niet als zodanig expliciet genoemd of benoemd. Impliciet lijkt dit onderwerp veelal onder ‘maatschappelijke kosten’ gerekend te worden.

Transparantie van afzet en verwerkingsstructuren blijft achilleshiel voor voedselkwaliteitsproblemen en insleep van dierziekten

In de meeste visies wordt dit punt onderkend. Drie organisaties leggen de relatie tussen transparantie en verbeteringen ten aanzien van voedselveiligheid (Rabo, Milieudefensie en RLG), twee organisaties leggen de relatie tussen transparantie en dierziekte - insleep (RLG, LTO). Alleen de RLG legt (dus) de relatie met beiden.

Bijdrage aan omgevingskwaliteit niet in overeenstemming met maatschappelijke voorkeuren

De bijdrage aan de omgevingskwaliteit wordt summier aangestipt in de geanalyseerde visies: herkend wordt dat de intensieve veehouderij geen bijdrage levert aan een hoge kwaliteit. De oplossing wordt veelal gezocht in geconcentreerde locaties (soms zelfs duurzame vestigingslocaties (clusters, LTO). De termen 'Omgevingskwaliteit' en 'Ruimtelijke Ordening' liggen in de visies zeer dicht bij elkaar. Er is niet altijd een helder onderscheid te maken. Zo stelt de RLG dat 'het bestaansrecht van de Intensieve Veehouderij ter discussie is komen te staan', onder andere in relatie tot ruimtelijke kwaliteit.

Er bestaat nog veel onzekerheid over de toekomstige ontwikkeling van de intensieve veehouderij, zoals over de mate waarin de sectoren er in zullen slagen producten met meer toegevoegde waarde te produceren. Over het benodigde aantal vestigingslocaties en ruimtebeslag valt daarom nog weinig te zeggen. Toch ziet LTO als belangrijk issue de 'vraag waar er plaats is voor de niet -grondgebonden landbouw voor de toekomst'.

Voedsel- en dierziekten crises deuken het imago

Het punt wordt redelijk breed herkend door RLG, Rabobank, Wijffels en CDA. De Rabo noemt het punt als één van haar vijf 'eigen' dilemma's. Ook Wijffels heeft er aandacht voor: 'burger heeft romantisch beeld en raakt geschokt door beelden tijdens crises'. Op het punt van diergezondheid lijken de dilemma's niet groot en lopen de wensen weinig uiteen. Hier zijn met name de punten genoemd die ook een relatie hebben met het dierenwelzijn (beperken van transporten, vaccinatiebeleid, voorkomen van het afmaken van gezonde dieren).

Oplappingsrichtingen en suggesties uit de rapporten:

- Omdat het aantal transportbewegingen vermindert, wordt ook het dierenwelzijn bevorderd.
- Als het dan toch tot een ziekte-uitbraak komt, dan zou het ruimen van gezonde dieren niet of nauwelijks moeten plaatsvinden. Dat betekent dat het huidige vaccinatiebeleid moet veranderen (gebruik van markervaccins).
- Bedrijven zouden binnen de bedrijfsvoering voldoende huisvestingsruimte moeten hebben om ingeval van een calamiteit te voorkomen dat de dieren "uit de hokken groeien".

Grote maatschappelijke consequenties van dierziekten

De crises waren veelal de aanleiding voor het uitbrengen van de geanalyseerde rapporten. De maatschappelijke consequenties krijgen niet in alle gevallen veel aandacht. De meeste aandacht gaat, zeker bij de minder recente visies, uit naar de toekomst voor de sector. De maatschappelijke consequenties zijn ook pas bij de laatste twee crises (MKZ, AI) pregnant naar voren gekomen en krijgen in recent uitgebrachte visies meer aandacht.

Steeds negatiever beeld bij burgers over de huidige intensieve veehouderij met name de wijze en schaal waarop dieren opgroeien en worden gehouden

Dit tekort wordt breed onderkend, met name vanuit de Dierenbescherming, de Rabobank en de commissie Alders.

- De Rabobank verwoordt dit in haar rapporten op de volgende bondige wijze. 'De wensen en eisen van de maatschappij zijn gewoon randvoorwaarden waaraan de veehouderij moet voldoen om te mogen produceren ("license to produce"). Op het punt van dierenwelzijn voldoet de veehouderij – en met name de intensieve veehouderij - eenvoudigweg niet meer aan die wensen en eisen. Verzet tegen die maatschappelijke wensen en eisen is zinloos'. Dit wordt op min of meer gelijkaardige wijze ondersteund van vele zijden.
- Min of meer unaniem houdt men de sectoren zelf verantwoordelijk voor de benodigde aanpassingen aan de gewijzigde (markt)omstandigheden.
- In de discussie komen de zgn. "vijf vrijheden" regelmatig terug als uitgangspunt voor dierenwelzijn:
 - Dieren zijn gevrijwaard van honger, dorst of onjuiste voeding.
 - Dieren zijn gevrijwaard van thermaal en fysiek ongerief.

- Dieren zijn gevrijwaard van pijn, verwonding of ziekte.
 - Dieren zijn gevrijwaard van angst en chronische stress.
 - Dieren zijn vrij om een normaal gedragspatroon te kunnen hebben.
- Als uitgangspunt voor de verbetering van het dierenwelzijn lijken de partijen zich daarin wel te kunnen vinden, hoewel de Dierenbescherming dit duidelijk ziet als minimumvoorwaarden.

- Over de snelheid en de wijze waarop de veehouderij zich moet aanpassen bestaat geen overeenstemming. Termijnen worden genoemd van 10, 20 of zelfs 30 jaar. De Rabobank is in haar nota's over de veehouderij daarover wederom duidelijk: 'over 10 jaar is dierenwelzijn geen issue meer. De veehouderij zal zich aan de eisen en wensen van de maatschappij aangepast hebben'.
- Over de gewenste rol van de overheid lopen de meningen ver uiteen. De sectoren benadrukken veelal dat de overheid zich terughoudend moet opstellen en de vraag vanuit de markten moet laten bepalen in hoeverre de sectoren zich moeten aanpassen. Een overheidsrol wordt gezien in het op Europees niveau aanpassen van de regelgeving. Andere organisaties, zoals de Dierenbescherming, pleiten juist voor ingrijpen door de overheid, omdat er via die marktmechanismen veel te weinig waarborging van dierenwelzijn plaatsvindt. De overheid zou, in de visie van de Dierenbescherming, moeten zorgen voor een minimum niveau in wet- en regelgeving, de markt zal zelf (middels kwaliteitssystemen) verder ontwikkeld moeten worden. De Rabo zoekt het in strengere EU-regelgeving en 'duidelijk en samenhangend overheidsbeleid', terwijl de RLG stelt dat landbouw (en ook Intensieve Veehouderij) geen gewone economische activiteit is en overheidsbemoeienis *geboden* is.
- Zoals altijd geldt: "the devil is in the detail". Over de uitwerking van de vijf vrijheden bestaat nog geen overeenstemming. Begrippen als ruimte voor de dieren, grond, wroeten, fladderen en uitloop/scharrelmogelijkheden zullen daarbij waarschijnlijk een belangrijke plaats innemen. De mogelijkheden voor "industriële" vormen van productie zijn nog onduidelijk. Op basis van de vraag uit de markt (het segment waar de prijs het voornaamste aankoopargument vormt) is er wel ruimte voor. Op basis van de wensen en eisen van de "burger" lijken de mogelijkheden beperkt.

Consumenten houden door hun consumptiegedrag en bestedingspatroon de huidige intensieve structuur in stand

Dit tekort wordt breed onderschreven. De rol van de consument wordt breed gezien als cruciaal element voor verbeteringen in de sector. Een belangrijk, en steeds terugkerend, onderwerp is het verschil tussen gedrag van de mensen als consument en hun mening als burger. De burger wil graag dat men goed met dieren omgaat (dus aandacht voor goed dierenwelzijn). Als consument lijkt diezelfde burger zich echter veelal te laten leiden door de prijs van dierlijke producten en lijkt hij/zij zich weinig aan te trekken van de wijze waarop men met de slachtdieren is omgegaan. Met het oog op dit dilemma zijn alle partijen het over één punt roerend eens: zorg via etikettering en andere systemen voor maximale transparantie in de gehele keten. De kritische consument die bij zijn aankopen wel let op een aspect als dierenwelzijn, krijgt dan alle benodigde informatie. De keuzevrijheid van de consument moet gewaarborgd zijn.

2.2 Conclusies

1. Duurzaamheidstekorten worden zelden in samenhang gezien. NGO's zetten in op één van de aspecten. De rapporten van de commissie Wijffels en de Raad voor het Landelijk Gebied lijken het meest evenwichtig. Met betrekking tot de Profitaspecten is er alleen in het rapport van de commissie Alders aandacht voor de economische aspecten van welzijnsverhoging (LEI berekeningen), in andere rapporten wordt daar geen aandacht aan besteed.

2. Problemen met imago spelen alleen tijdens crises. Deze problemen spelen meer in de media (kranten) dan in deze visies.
3. De visies kijken vrijwel alleen naar de Nederlandse maatschappelijke context en houden vrijwel geen rekening met buitenlandse (afzet) markten.
4. Wanneer de overheid zich primair richt op maatschappelijke wensen levert dit snel wisselend beleid op.
5. De financieel-economische positie van de sector en de keten is niet doorgerekend op voorgestelde consequenties.
6. Het overgrote deel van de duurzaamheids tekorten wordt toegekend aan de primaire bedrijven.
7. Mest wordt vrijwel niet genoemd in de visies (alleen Alders noemt het overschot), er is wel enige aandacht voor ammoniakproblematiek.

Aangrijpingspunten voor het debat

- Is het niveau van level-playing field wel voldoende om de geconstateerde duurzaamheidstekorten in Nederland weg te werken?
- Waar zouden uit oogpunt van ruimtelijke kwaliteit goede vestigingsplaatsen voor de intensieve veehouderij zijn of gemaakt kunnen worden? Moeten er wel concentratiegebieden zijn?
- Institutionele barrières lijken van meer belang voor innovatieve ontwikkelingen dan gebrek aan kennis of initiatief.
- Wordt onze visie op duurzaamheid Europees en mondiaal wel gedeeld? Zitten we nog wel vooraan in de klas?
- Laat de consument zich bij meer transparantie wel verleiden tot het betalen van hogere prijzen voor duurzaam geproduceerde producten?
- Op welke wijze kan de grote en door veel partijen naar voren gebrachte kloof tussen het beeld van de burger over de intensieve veehouderij en zijn gedrag als consument overbrugd worden?

3 Dilemma 's

In onderstaande tabel is aangegeven in welke mate de geanalyseerde visies aandacht schenken (- = geheel niet, X = zeer beperkt -XXXXX = zeer uitgebreid) aan de dilemma's. De tabel geeft niet aan of de dilemma's worden onderschreven. In deze tabel zijn de 3 rapporten van de twee wetenschappelijke instellingen niet meegenomen.

Dilemma 's	SHP 'Alders'	Wijffels	CDA	RLG	Rabo, kip/ei	Rabo Varkens	LTO welzijn	LTO toekomst	VBD Vee	VBD Pluim	Milieu Defensie	SNM
Maatschappelijke belangen versus bedrijf/ sector belangen	-	X	-	XXX X	-	-	-	-	-	-	-	-
Maatschappelijke kosten versus smalle bedrijf marges	-	XXX	-	-	-	-	-	-	-	-	-	X
Dierenwelzijn versus veterinaire voorwaarden		-	-	-		XXXX	XXX	-	-	XXXXX	-	-
Marktwerving versus ingrijpen in de markt	XXXX	XXXX	-	XXX X	XXX	XXXX	XXX	-	XX	XXX	XX	-
Nationale duurzaamheids eisen versus internationale afwenteling	-	-	-		-	-	XXX	-	-	-	-	X
Vereenvoudiging van regelgeving versus verhoging kostprijs	-	XX	-		-	-	-	-	-	-	-	-
De noodzaak van vertrouwen versus het gebrek aan vertrouwen	-	XXXX	-	XXX X	XXXX X	XX	-	-	-	-	-	-

3.1 Analyse

Dilemma 's

Maatschappelijke belangen versus bedrijfs/sectorbelangen

Dit dilemma komt alleen aan de orde in het rapport van de Raad voor het Landelijk Gebied. Er wordt geen uitspraak gedaan over het maatschappelijk belang in relatie tot het sectorbelang. Wel wordt gesteld dat het in de discussie over belangen van dieren en mensen uiteindelijk de vraag is hoe verschillende dier-ethische aspecten moeten worden gewogen tegen de optelsom van diverse relevante maatschappelijke belangen zoals winstgevendheid, leefbaarheid van het landelijk gebied, belangen van consumenten, milieu en de nationale economie (blz. 14). In de visie van de commissie Wijffels wordt als oplossing een veel strengere Identificatie & Registratie genoemd (Wel veel aandacht in de pers tijdens pest, MKZ en AI).

Maatschappelijke kosten versus smalle bedrijfsmarges

Alleen in het rapport van de commissie Wijffels (en beperkt in het rapport van SNM) wordt aangegeven dat de veehouderij ook indirecte kosten met zich meebrengt (voorbeeld natuur/landschapsherstel, reiniging grond - en oppervlaktewater). De druk tot herinrichting wordt onvoldoende door marktsignalen ondersteund. De vraag hoe deze kosten verdeeld moeten worden over sector enerzijds en overheid en samenleving anderzijds wordt niet beantwoord.

Dierenwelzijn versus veterinaire voorwaarden

Dit dilemma komt in 3 rapporten aan de orde. De Rabobank onderschrijft het dilemma en stelt dat scharrelende varkens leiden tot een slechtere diergezondheid en daarmee tot een minder hoog niveau van volksgezondheid. In het rapport van de LTO (reactie op beleidsvoornemen dierenwelzijn) wordt gesteld dat het verhogen van het dierenwelzijnniveau op de bedrijven geen afbreuk mag doen aan de waarborgen voor milieu, voedselveiligheid en diergezondheid. Impliciet ervaren zij dit dus als een (toekomstig) dilemma. De Vereniging tot Bescherming van Dieren weerspreekt in haar rapport over de Pluimveehouderij dat sprake zou zijn van een dilemma. Geconcludeerd wordt dat er op dit gebied weinig onderzoek is gedaan en dat de huidige dieren kasplantjes zijn. Zij stellen dat de kans op insleep van ziekten groter is, maar dat risico 's op dat vlak te beheersen zijn. Zij stellen dat met 5 maatregelen, in een geïntegreerde aanpak, het mogelijk is een meer diervriendelijke pluimveehouderij te krijgen, mét uitloop voor de dieren. In het rapport Pluimveehouderij en besmettelijke dierziekten van de WUR wordt geconcludeerd dat er geen aanwijzingen zijn dat biologisch gehouden kippen of kippen van oude of voor de sier gehouden rassen minder gevoelig zijn voor vogelpest of NCD dan hoog - productief pluimvee. Lijst A ziekten als AI en NCD kenmerken zich juist door hun agressiviteit voor alle pluimvee. Gemeld wordt dat uit onderzoek wel is gebleken dat in systemen met uitloop meer gezondheidsproblemen optreden waaronder de bedrijfsgebonden infecties zoals Salmonella, Campylobacter en endoparasieten.

Veehouderijsystemen met meer ruimte, buitenuitloop, wroeten en fladderen hebben als nadeel dat de mogelijkheid bestaat van hogere risico's voor de volksgezondheid. Er bestaat echter geen verschil van mening in de diverse visies: aanpassing van de veehouderijsystemen (ter verbetering van het dierenwelzijn) mag niet leiden tot toename van de risico's voor de volksgezondheid.

Volgens de verschillende partijen dient het voorkomen van besmettingen en ziekten het uitgangspunt van het diergezondheidsbeleid te vormen. De belangrijke methoden die men daartoe noemt:

- het compartimenteren /regionaliseren van de veehouderij. Dit zou moeten gebeuren binnen elk land in de EU,

- het zo veel mogelijk gesloten houden van bedrijven en kringlopen. Dit om het aantal contacten en daarmee besmettingsmogelijkheden zo veel mogelijk te beperken.

Onduidelijk is of voor natuurgrazers of hobbydieren een ander gezondheidsbeleid nodig is.

Marktwerking versus ingrijpen in de markt

Dit dilemma wordt herkend. Er wordt een scala aan oplossingen gepresenteerd. Mogelijkheden die genoemd worden voor de overheid om vraag en aanbod te sturen zijn (Stichting Natuur en Milieu, Dierenbescherming, rapport CDA): voorlichting, aanpassingen in het BTW - systeem, heffingen, subsidies voor producenten etc. De sector ziet echter een prominente rol voor de markt weggelegd en in het verlengde daarvan een bescheiden rol voor de overheid.

Nationale duurzaamheidseisen versus internationale afwenteling

De internationale dimensie vormt misschien wel de hamvraag in de discussie. Aan de afspraken over het vrije handelsverkeer in de EU valt niet te tornen, hetgeen de overheid voor een belangrijk dilemma plaatst. Opvallend is echter dat deze internationale dimensie in veel rapporten niet uitgewerkt is.

LTO schetst het volgende scenario als gevolg van een eenzijdige flinke aanscherping van de dierenwelzijnseisen:

- Nederland verbiedt een bepaalde productiemethode, waardoor een deel van de vleesproductie wordt beëindigd,
- in het buitenland (omringende landen, EU of daarbuiten) wordt nieuwe productie opgezet, waarvoor geen aangescherpte welzijnseisen gelden,
- de markt in Nederland wordt vervolgens bediend door import.

Dit alles zou weinig anders zijn dan een min of meer afgedwongen verplaatsing van productie. In termen van winst voor dierenwelzijn zou het resultaat marginaal zijn. Logischerwijs dwingt dit de Nederlandse overheid er wel toe om te streven naar maatregelen in EU-verband.

Over de mate, termijn, tempo etc. waarin de Nederlandse overheid eventueel (welzijns)eisen moet gaan stellen, die boven de EU -regels uitgaan, bestaat geen enkele consensus.

Vereenvoudiging van regelgeving versus verhoging kostprijs

Dit dilemma komt in de visies niet naar voren. Het is echter wel deel van het kabinetsbeleid.

De noodzaak van vertrouwen versus het gebrek aan vertrouwen

Dit dilemma wordt door aantal rapporten onderschreven (Rabo, commissie Wijffels, Raad voor het Landelijk Gebied). De Rabobank noemt het zelfs als één van hun eigen 5 dilemma's: visie op pluimveehouderij: 'Zorg ervoor dat vertrouwen consument niet wordt beschaamd'. Commissie Wijffels: 'Er dient een structuur te komen die het onderling vertrouwen binnen de sector bevordert'. Raad voor het Landelijk Gebied: 'Er moet vertrouwen zijn en komen tussen producenten en consumenten'. Geen enkel rapport heeft het over het vertrouwen tussen sector en overheid.

3.2 Conclusies

1. Het rapport van de commissie Wijffels lijkt op dit punt het meest compleet, de overige visies herkennen (slechts fragmentarisch) tussen 1 en 3 (Raad voor het Landelijk Gebied) dilemma's.
2. 4 van de 7 dilemma's worden niet herkend (maatschappelijke kosten - smalle bedrijfsmarges, maatschappelijk belang - sector belang, vereenvoudiging regelgeving, nationale duurzaamheid - internationale afwenteling). De vraag is of deze dilemma's bij betrokken actoren wel leven.

Aangrijpingspunten voor het debat

- Moet het dilemma dierenwelzijn versus veterinaire voorwaarden, wat nu vooral op bedrijfsniveau wordt gezien, ook niet uit oogpunt van nationaal ruimtelijk beleid aan de orde worden gesteld?
- Zijn er nog andere dilemma 's?
- Bij meerdere dilemma 's speelt de vraag hoe ver het overheidsingrijpen moet gaan. Is er bij een geheel terugtrekkende overheid nog wel toekomst voor de intensieve veehouderij of gaat zij dan aan verdere versnippering ten onder?
- Op welke consument moet de intensieve veehouderij zich gaan richten. De Nederlandse of de Europese consument?
- Ketenpartijen hebben nauwelijks visies openbaar gemaakt. Discussie richt zich vooral op de primaire bedrijven. Herkennen ketenpartijen deze dilemma 's ook?

4 Actorenanalyse

In de bijlage is aangegeven wat actoren van elkaar verwachten. De meest genoemde acties en maatregelen zijn in onderstaande analyse opgenomen. Een aantal maatregelen is in dit overzicht niet opgenomen, omdat zij maar door één actor zijn genoemd, maar wellicht niet minder belangrijk zijn (zie daarvoor de Bijlage).

In dat kader kunnen genoemd worden:

- de maatregelen die cie. Alders voorstelt op het terrein van mest en het verbeteren van het welzijn van vleeskuikens,
- de aanvullende maatregelen die de Dierenbescherming noemt op het gebied van visie, welzijn, controle GWWD en verhogen welzijnsnormen (in EU verband voor varkens en diersoorten waarvoor nog geen normen bestaan),
- de maatregelen die Milieudefensie noemt in het kader van veiliger ketens.

4.1 Analyse

1. Informeren/voorlichten van de consumenten/burgers

Wie vindt dat?	Wie moet (en) dat doen?
CDA	Overheid
LTO	Overheid (NVA) en retailers
Dierenbescherming	Overheid, retailers, consumentenbonden, Dierenbescherming
Milieudefensie	Supermarkten (openbaarheid van gegevens), overheid

2. Duurzame productie/consumptie stimuleren via subsidie/fiscale instrumenten

Wie vindt dat?	Wie moet (en) dat doen?
CDA	Overheid (fiscale maatregelen, groene tax en heffingen, premie en subsidies)
LTO	Overheid (stimuleren van de vraag naar producten met toegevoegde waarde + stimuleren van voorlopers)
Dierenbescherming	Overheid (lager BTW tarief, accijnzen omschakelingssubsidies)
Stichting Natuur en Milieu	Overheid/EU (subsidiestromen)
Cie. Alders	Overheid (stimulering overschakeling alternatieve huisvesting, subsidies verbeteren welzijn)
Raad voor het Landelijk Gebied	Overheid (na vastlegging doelen en meerjarige inzet, BTW tarief en heffingen)
RABObank	Gezamenlijke verantwoordelijkheid van overheid, retailers, sector en consumentenorganisaties
Milieudefensie	Supermarkten (eerlijke prijs)

3. Transparante en veilige ketens (via convenanten)

Wie vindt dat?	Wie moet (en) dat doen?
CDA	Overheid (stimuleren)
LTO	Overheid (controle en borging, rol NVA bij ketencertificering, stellen van veterinaire randvoorwaarden) + ketens
Dierenbescherming	Overheid (toezicht/controle) + Dierenbescherming
Raad voor het Landelijk Gebied	Ketens

4. Non- vaccinatiebeleid ter discussie stellen

Wie vindt dat?	Wie moet (en) dat doen?
Cie. Wijffels	Overheid/EU
RABObank	Overheid/EU
Dierenbescherming	Overheid

5. Dierenwelzijn in WTO verband agenderen

Wie vindt dat?	Wie moet (en) dat doen?
CDA	Overheid/EU (via certificatie productiewijze zichtbaar maken)
LTO	Overheid
Dierenbescherming	Overheid/EU
Cie. Alders	Overheid

6. Marktbescherming

Wie vindt dat?	Wie moet (en) dat doen?
CDA	Overheid/EU
LTO	Overheid (op Nederlandse markt weren van producten die niet aan EU regels welzijn voldoen)

7. Regionalisering

Wie vindt dat?	Wie moet (en) dat doen?
CDA	Overheid
Dierenbescherming	Overheid + kolom (slachthuizen)
Milieudefensie	Overheid (opkoopregelingen, aanscherpen mestbeleid, financiële stimulering biologische veehouderij)

8. Participatie van consumenten in ketens

Wie vindt dat?	Wie moet (en) dat doen?
LTO	Overheid
Raad voor het Landelijk Gebied	Ketens + consumentenbonden

9. Labeling (etikettering) van producten

Wie vindt dat?	Wie moet (en) dat doen?
LTO	Overheid (in EU verband)
Dierenbescherming	Toeleveranciers, verwerkers, afzet + consumentenbonden

10. Meer investeren in onderzoek/kennis/opleiding (ook over ethische aspecten)

Wie vindt dat?	Wie moet (en) dat doen?
CDA	Overheid
Dierenbescherming	Overheid (naar gedrag, welzijn, innovatieve veehouderijsystemen)
Cie. Alders	Overheid (verbetering arbeidsomstandigheden in alternatieve huisvestingssystemen)

11. De Raad voor het Landelijk Gebied en de RABObank willen dat de rol van de overheid verschuift van controleur naar toezichthouder.

12. De Raad voor het Landelijk Gebied en de Stichting Natuur en Milieu willen dat de overheid transitie management inzet.

4.2 Conclusies

Uit deze analyse kunnen de volgende conclusies worden getrokken:

1. Weinig partijen nemen zelf verantwoordelijkheid: 'anderen' moeten het vooral doen.
2. Er wordt een behoorlijk beroep op de overheid gedaan (De andere actoren zien een zware en *diverse* rol voor de overheid). Verwachtingen van actoren over de inzet van de overheid zijn hoog gespannen.
3. Alleen de overheid moet internationaal iets gaan doen, van de sector en de maatschappelijke organisaties (Dierenbescherming ziet daarin wel rol voor zichzelf) wordt dat niet verwacht.
4. Rol supermarkten vooral door Milieudefensie en LTO (in beperkte mate) herkend.
5. De sector is geen actor, de onderliggende bedrijven zijn actoren.
6. Er is nagenoeg unanimitieit als het gaat om het stimuleren van duurzame productie en consumptie. Duurzaamheid moet zo veel mogelijk via marktprikkels gerealiseerd worden. Als instrumenten worden vooral fiscale maatregelen en subsidies genoemd. Aan de overheid wordt een belangrijke rol toegedicht.
7. Ook voor de oplossingsrichting van transparante en veilige ketens met toegevoegde waarde (eventueel via convenanten) is draagvlak. De rol van overheid wordt daarbij verschillend ingevuld (van stimuleren tot controleren en toezicht houden).
8. Een redelijk groot draagvlak is er m.b.t. het beter voorlichten en informeren van consumenten en burgers. Twee actoren (LTO, RLG) pleiten ook voor meer participatie van consumenten in ketens en twee actoren (LTO en Dierenbescherming) pleiten voor betere labeling van producten. Naast de overheid worden hier ook de ketens, supermarkten/retailers en de consumentenbonden aangesproken.
9. Er is een redelijk breed draagvlak voor het ter discussie stellen van het non – vaccinatiebeleid en het krachtiger meenemen van het aspect dierenwelzijn in WTO besprekingen.

Aangrijpingspunt voor het debat

- Milieubelasting (en andere maatschappelijke kosten) / negatieve maatschappelijke effecten worden gerelateerd aan de primaire sector en nauwelijks aan de andere schakels aan de kolom. Deze maatschappelijke kosten worden daarmee gerelateerd aan de 'zwakste schakel' (minste toegevoegde waarde genererend).
- Wat is de verantwoordelijkheid van de andere ketenpartijen? Welke rol zouden zij moeten spelen? Wie is de keten?
- Hoe kunnen we de veelal teleurstellende uitkomsten (beperkt opschuiven, geen echte keuzes) van polderoverleg tussen sector, overheid en natuur/dierenbeschermingsorganisaties voorkomen en wat is daar voor nodig?

Bijlage Actorenanalyse

Voor de **overheid** zien de verschillende actoren de onderstaande taken/rollen/verantwoordelijkheden weggelegd.

Actor	Taken/rollen/verantwoordelijkheden
CDA	<p><i>Rol overheid</i></p> <p>De groeiende brede marktorientatie beïnvloedt de aard van de bijdrage die de overheid kan leveren. Nationaal zal de overheid en met name het Ministerie van LNV versterkt moeten inzetten op kennisontwikkeling, opleiding en voorlichting aan producenten, maar vooral ook aan consumenten. Daarnaast zal zij via stimuleringsmaatregelen en zo nodig door regelgeving het aanpassingsvermogen van producenten moeten prikkelen. Fiscale maatregelen zijn nodig om gedragsveranderingen bij consument en burger te stimuleren</p> <p><i>Aanbevelingen voor de overheid</i></p> <p>Structurele ontwikkelingen in de sector</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Mogelijk het invoeren van een groene tax en heffingen. Deze moeten dan als doel hebben te komen tot een beleid dat gericht is op productoptimalisatie in plaats van productmaximalisatie. Regionalisering en het sluiten van kringlopen moet gestimuleerd worden. 2. Er komt een premie/subsidiestelsel voor: <ul style="list-style-type: none"> - omschakeling naar scharrel -/biologische veehouderij, - regionalisering, - milieuvriendelijke en biologische teelten in de akkerbouw, - productie van plantaardig veevoer en drogen van gras en luzerne. 3. Agrificatie stimuleren, randvoorwaarde: het moet economisch haalbare agrificatie zijn. 4. Ketconvenanten stimuleren over kwaliteit, veiligheid en prijsvorming van de producten.
Wijffels	<p>Van oudsher is de landbouw behandeld als collectief goed, met de overheid als “trekker”.</p> <p>De verantwoordelijkheid van de overheid is om heldere integrale randvoorwaarden gericht op een duurzame sector op te stellen en te handhaven en de veehouderij ruimtelijk te positioneren.</p>

LTO dierenwelzijn	<ul style="list-style-type: none"> • Europees level playing field. • Aanvullende eisen boven de Europese wetgeving niet aanvaardbaar. • Stimuleren van de vraag naar producten met toegevoegde waarde vanuit de markt. • Van de Nederlandse markt weren van producten die niet aan de Europese regels dierenwelzijn voldoen. • Informeren van de consument. • Hard maken voor dierenwelzijn als issue in WTO. • Etiketteringsysteem in Europees verband uniform. • Stimuleren van voorlopers. • Instellen van burgerpanels.
LTO toekomst	<ul style="list-style-type: none"> • Juiste randvoorwaarden scheppen en de financiële middelen gericht inzetten. • LTO vraagt voor de grondgebonden melkveehouderij maximaal 450 miljoen gulden, in te zetten voor inplaatsingsgebieden. • Algemene consumentenvoorlichting (NVA). • Strenge controle in ketens met onvoldoende structuur en terughoudendheid in ketens die veiligheid, traceerbaarheid, handhaafbaarheid waarborgen. Evaluatie van de rol van de Nederlandse Mededingings Autoriteit bij het opzetten van ketencertificering.
Vereniging tot Bescherming van Dieren: Veehouderij 2030	<ul style="list-style-type: none"> • Formuleren van een concrete visie op verbetering van het dierenwelzijn, met daarin duidelijke en concrete doelstellingen. • De toetsing van nieuwe veehouderijsystemen (waarvoor de GWWD nu al de wettelijke basis biedt) daadwerkelijk ter hand nemen. • Meer controle op de naleving van de GWWD. • Stimulering van de verbetering van veehouderijsystemen via: <ul style="list-style-type: none"> • een lager BTW tarief voor kwalitatief betere producten, • subsidie op de omschakeling naar betere houderijsystemen, • toezicht op de kwaliteitssystemen van het bedrijfsleven en controle op de naleving, • onderzoek naar het gedrag en welzijn van dieren, • onderzoek naar innovatieve veehouderijsystemen, • consumentenvoorlichting, • aandacht voor gedrag en welzijn van dieren in het onderwijs, • gebruik van biologische producten in overheidskantines.
Raad voor het Landelijk Gebied	<ul style="list-style-type: none"> • Regie en eindverantwoordelijkheid maatschappelijk verantwoord ondernemen. • Van “controleur in eerste instantie” naar “toezichthouder in laatste instantie”. • Overstappen van het huidige crisismanagement naar transitie management. Zo snel mogelijk vastleggen van de doelen en meerjarige inzet daarvoor. Daarna de vertaling naar concrete maatregelen en instrumenten.

Rabobank (de hamvraag)	In de toekomst zouden de politiek en maatschappelijke organisaties de rol van toezichthouder kunnen vervullen.
Stichting Natuur en Milieu	<ul style="list-style-type: none"> • Natuur- en landschapsbetalingen (voor de gehele landbouw). • Wil van de overheid transitie management als middel. • Stimuleert duurzame landbouw door voorlichting te geven aan burgers. • Overheid moet stimuleren dat burgers duurzaam geproduceerd voedsel gaan eten.
Stuurgroep heroriëntatie pluimveehouderij (SHP)	<ul style="list-style-type: none"> • Naast een systeem van mestproductierechten c.q. pluimveerechten milieuverantwoorde manier van mestafzet. • Snel overeenstemming met veehouderij over uitvoering van het mestbeleid • Samen met IPO en VNG opstellen leidraad procedures opzetten mestbe- en verwerkingsinstallaties • Faciliteren van investeringen, die kunnen bijdragen aan oplossen mestproblematiek • Meenemen rol van welzijn in WTO onderhandelingen • Besluiten van de Europese Landbouwrraad opnemen in nationale regelgeving en pluimveehouders stimuleren om bij de overgang naar een nieuw huisvestingssysteem te kiezen voor alternatieve huisvestingssystemen. Ingrepenbesluit zodanig aanpassen dat snavelbehandelen in alternatieve systemen blijft toegestaan tot er adequate alternatieve zijn • Bestaande scharrelbedrijven moeten bij omschakeling naar volièrehuisvesting gebruik kunnen maken van het stimuleringspakket • Voor het naar voren halen batterijverbod van 2010 naar 2009 is f 150 miljoen gulden nodig • Subsidies voor verbeteren welzijn leghennen • Sociaal plan voor werknemers die ten gevolge van het mest- of huisvestingsbeleid hun baan verliezen • Voortzetten onderzoek naar verbetering arbeidsomstandigheden in alternatieve huisvestingssystemen.
Vereniging tot Bescherming van Dieren: Pluimveehouderij 2030	<ul style="list-style-type: none"> • Duidelijke visie op dierenwelzijn opstellen. • Preventieve welzijnstoetsing in GWWD invoeren. • Blijven verbeteren van normen in GWWD, dat gaat dienen als basiskwaliteit, meer controle en handhaving. • Accijns heffen op producten uit de bio-industrie. • Subsidie voor omschakeling naar maatschappelijk gewenste houderijsystemen. • Toezicht op de normering van de kwaliteitssystemen en controle op de naleving. • Borgen belang dierenwelzijn binnen het CAP- en het WTO standpunt van de EU. • Stimuleren EU discussie ethische omgang . • Stimuleren discussie over vaccineren en gebruik markervaccins. • Financieren regionale slachthuizen. • Maximaal acht uur transport bij dieren. • Onderzoek financieren. • Consumentenvoorlichting geven. • In onderwijs aandacht besteden aan gedrag en welzijn van dieren en de ethische aspecten. • Gebruik van biologische producten in eigen kantines .

Milieudefensie	<ul style="list-style-type: none"> • Minder schakels in veevoerverkoop. • Verbied mengen van veevoergrondstoffen. • Verbied restproducten uit chemische industrie. • Uitbreiding GMP en HACCP naar de primaire sector. • Positieve lijst i.p.v. negatieve lijst met verboden stoffen (vgl. Reinheitsgebot). • Antibiotica (meer controle, openbaarheid van resultaten en gericht gebruik). • Openbaarheid keteninformatie (Overheid moet voorschrijven welke informatie beschikbaar moet zijn en moet toezien op volledigheid en betrouwbaarheid van deze informatie). • Sanering van de veestapel en regionalisering (opkoopregelingen, aanscherpen mestbeleid en financiële stimulering van biologische veehouderij).
----------------	---

Voor de **Europese overheid** zien de verschillende actoren de onderstaande taken/rollen/verantwoordelijkheden weggelegd.

Actor	Taken/rollen/verantwoordelijkheden
CDA	<p>Rol overheid</p> <p>De Europese overheid zal zich sterk moeten blijven maken voor de grondgebonden landbouw en een zekere mate van kwantitatieve en kwalitatieve grensbescherming moeten blijven handhaven. Productiedoelstellingen kunnen worden gebracht op een niveau dat structurele gesubsidieerde exporten verdwijnen.</p> <p><i>Aanbevelingen gericht op internationale overheden</i></p> <p>Structurele ontwikkelingen in de sector:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Er moet een onafhankelijk Europese Voedsel Autoriteit opgericht worden. • In de komende WTO onderhandelingen zal het mogelijk gemaakt moeten worden om via (certificatie) van producten de productiewijze (milieu, dierenwelzijn, voedselveiligheid en sociale aspecten) zichtbaar te maken. • De 12 Midden- en Oost-Europese landen moeten kunnen toetreden tot de EU. Zij dienen productiequota en structuurgelden te krijgen. • Hectaretoeslagen zullen gekoppeld worden aan regiospecifieke eisen, bedrijfsomvang en cross-compliance. • Het Europees Parlement dient meer zeggenschap te krijgen over de landbouwwetgeving en -uitgaven.
Wijffels	<p>Het EU beleid bij de bestrijding van dierziekten is gericht op het voorkomen van het onnodig doden van dieren. Markersvaccins zijn beschikbaar.</p>

Vereniging tot Bescherming van Dieren : Veehouderij 2030	<ul style="list-style-type: none"> • Discussies over dierenwelzijn stimuleren. • Discussie over het gebruik van markervaccins en de vaccinatie van landbouwhuisdieren stimuleren. • De transportduur beperken, op korte termijn een verbod op transporten langer dan 8 uur invoeren. • In lijn met beperking van de transportduur: subsidiëren van regionale slachthuizen. • Een verbod op handel in levende dieren via veemarkten. • Voorkomen van de vernietiging van dieren ter stabilisatie van marktprijzen. • Erkenning van de eigen integriteit van dieren. • Via fokkerij de fysiologische balans van dieren verbeteren. • Inventarisatie van de gevolgen van bestaande EU regelingen voor de omvang en aard van de veehouderij en het dierenwelzijn. • Op korte termijn de normen voor het houden van varkens verbeteren. • Voor diersoorten waarvoor nu nog geen welzijnsnormen bestaan: met spoed ter hand nemen. • In WTO-kader het dierenwelzijn opnemen als onderhandelingspunt.
Rabobank (de hamvraag)	Een heroverweging van het non-vaccinatiebeleid is noodzakelijk in EU-verband. Daarbij dienen ethische opvattingen te worden meegewogen.
Stichting Natuur en Milieu	Subsidiestromen inzetten om landbouw te verduurzamen.
Vereniging tot Bescherming van Dieren : Pluimveehouderij 2030	<ul style="list-style-type: none"> • Voeren van ethische discussie over het houden van dieren. • GLB niet richten op hoeveelheid maar op kwaliteit. • Inventarisatie afzonderlijke regelingen m.b.t. welzijn uitvoeren. • In overleg met andere handelspartners hoog niveau welzijn verdedigen. • Normen voor houden van vleeskuikens drastisch verbeteren.

Voor de **NGO's** (Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren) zien de verschillende actoren de onderstaande taken/rollen/verantwoordelijkheden weggelegd.

Actor	Taken/rollen/verantwoordelijkheden
Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren	<ul style="list-style-type: none"> • Promotie en voorlichting aanpassen. • Inzet voor verbeteringen van artikelen uit de GWWD (ook internationaal). • Actieve bijdrage aan ontwikkelen van geïntegreerde kwaliteitsmerken.

Voor de **ketens** zien de verschillende actoren de onderstaande taken/rollen/verantwoordelijkheden weggelegd

Actor	Taken/rollen/verantwoordelijkheden
LTO dierenwelzijn	Transparantie .
Stuurgroep heroriëntatie pluimveehouderij (SHP)	<ul style="list-style-type: none"> • Streefbeeld huisvesting en verzorging van vleeskuikens en maatregelen om uitvalpercentage terug te brengen opnemen in IKB voorwaarden • Opzetten kwaliteitssysteem voor mestdistributie
LTO toekomst	<ul style="list-style-type: none"> • Ketenpartijen zijn verantwoordelijk voor het waarborgen van omgevingskwaliteit, voedselkwaliteit en het transparant maken van de productie. • Ketenpartijen en overheid zijn verantwoordelijk voor het stellen van veterinaire randvoorwaarden. • Ketenpartijen zijn verantwoordelijk voor het zorgen voor voldoende buffercapaciteit op hun bedrijf (voor dieren, mest, veevoer, vlees, eieren en zuivelproducten).
Raad voor het Landelijk Gebied	<ul style="list-style-type: none"> • Zorgen voor traceerbaarheid en transparantie in de ketens. • Met de detailhandel afspraken maken over het productaanbod en de bijbehorende informatie. • Als overheid nadenken over prijsprikkels als BTW-tarief en heffingen. • De regie van de ketens goed regelen. • Risico momenten in de ketens opsporen. • Participatie van consumenten in de ketens stimuleren.

Voor de **toeleveranciers/verwerkers/afzet** zien de verschillende actoren de onderstaande taken/rollen/verantwoordelijkheden weggelegd.

Actor	Taken/rollen/verantwoordelijkheden
Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren : Veehouderij 2030	<ul style="list-style-type: none"> • Markten veroveren voor Nederlandse kwaliteitsproducten. • Meerprijs voor kwaliteitsketen betalen. • Regionale spreiding slachthuizen. • Doden van dieren op de boerderij die niet 'fit to travel' zijn. • Duidelijke labeling van producten.
Stuurgroep Heroriëntatie Pluimveehouderij (Commissie Alders)	<ul style="list-style-type: none"> • Koppels eendagskuikens moeten vergezeld gaan van een paspoort. • NCD entschema t.b.v. lager uitval, keurmerk of nieuw soort vleeskuikens.
Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren : Pluimveehouderij 2030	<ul style="list-style-type: none"> • Markten veroveren voor Nederlandse kwaliteitsproducten. • Meerprijs voor kwaliteitsketen betalen. • Regionale spreiding slachthuizen. • Duidelijke labeling van producten.

Voor de **supermarkten/CBL** zien de verschillende actoren de onderstaande taken/rollen/verantwoordelijkheden weggelegd.

Actor	Taken/rollen/verantwoordelijkheden
LTO toekomst	Retailers zijn verantwoordelijk voor een eerlijke voorlichting over producten en productiewijze aan de consument.
Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren	<ul style="list-style-type: none"> • Actieve deelname aan de discussies over hoe het anders moet. • Medeverantwortelijkheid dragen voor een acceptabele niveau van dierenwelzijn. • Verplichte normen bij levering (ook meerprijs). • Verschaffen van gedetailleerde informatie.
Milieudefensie	<ul style="list-style-type: none"> • Stoppen met kiloknallers, stunten met duurzaam. Eerlijke prijzen voor de boeren en aantrekkelijke prijzen voor duurzaam vlees voor de klant. • Traceerbaarheid en controle, supermarkten moeten een verbetering en uitbreiding van de controlesystemen op veevoer eisen en de informatie desgevraagd door kunnen geven aan de klant. • Positieve lijst veevoer, alleen vlees van dieren gevoerd met veevoer van de positieve lijst. • Zelf antibiotica testen, supermarkten moeten ook zelf testen en de resultaten met naam en toenaam openbaar maken. • Openbaarheid. supermarkten hebben de verantwoordelijkheid hun klanten te informeren. • Biologisch vlees, supermarkten moeten hun best doen om meer biologisch vlees te verkopen.

Voor de **consumenten/consumentenbonden** zien de verschillende actoren de onderstaande taken/rollen/verantwoordelijkheden weggelegd.

Actor	Taken/rollen/verantwoordelijkheden
Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren	<ul style="list-style-type: none">• Verantwoordelijk voelen en maatschappelijk verantwoord koopgedrag tonen.• Voorlichting geven.• Labeling van producten.
Raad voor het Landelijk Gebied	Participatie van consumenten in de ketens.
Rabobank (de hamvraag)	Het is de gezamenlijke verantwoordelijkheid van sector, retailers, consumentenorganisaties en overheid om de consument tot het gewenste gedrag te bewegen.
Stichting Natuur en Milieu	Maatschappij moet meer geld over gaan hebben voor duurzaam geproduceerd voedsel.